

Od brezobvezne igre do radikalne politizacije

(Poskus kulturnopolitičnega eseja)

Ciril
Zlobec

Človek — ki je po naključju Slovenec — si ne more kaj, da se ne bi spet in spet čudil, kako je to naše življenje ne samo močno atavistično obarvano, ampak že kar resnega premisleka vreden primerek atavizma kot usode. Tudi v literaturi, ali še točneje: literatura ta atavizem življenja še najbolj odseva, čeprav se mu hkrati ves čas krčevito upira.

Tudi Slovenci imamo danes za sabo že tolikšno zgodovinsko in družbeno izkušnjo, šli smo skozi tako različna stanja, da je na tej poti že mogoče razbrati določene zakonitosti, ki so nam lahko v oporo ali pa nas spravljajo v obup. Ena takšnih zakonitosti je prav gotovo v naslednjem: že od nekdaj si prizadevamo, da bi svoje nacionalno in družbeno življenje obvladovali in usmerjali k ciljem, ki so že kar po pravilu bili (so tudi danes?) bolj takšna ali drugačna eksistencialna nuja kot pa tisto plodno zretje v prihodnost, ki je hkrati program in sanjarjenje, izvedensko načrtovanje in poetsko videnje, oboje pa s toliko moči v sebi, da je zanesljivo, če ne že pot, vsaj *směr* (Kardelj je razmišljal celo v množini, o *Smereh razvoja* . . .).

Literatura torej zrcali to stanje. To muko, ko z mislijo na cilj (pa čeprav samo kot »směr razvoja«) neprizanesljivo obsojamo sedanost in se hkrati blasfemično posmehujemo ciljem, ki jih trezna presoja sedanosti demantira. Z njimi se ukvarjamo »za nazaj«, preverjamo jih torej v času, ko naj bi se udejanjali, včerajšnji cilji naj bi bili realnost našega sedanjega življenja, vsaj njen najbolj osmišljeni del. Tako se nam dogaja, da so ti nerealizirani cilji tisti moralni in moralistični meter, s katerim danes merimo ali skušamo izmeriti vsa svoja temeljna pretekla početja in obnašanje vseh nas kot družbe ali samo njenega predstavnškega vrha. In kot nasledek vsega tega tudi svoj današnji odnos do preteklosti, kar je hkrati seveda tudi merjenje našega obnašanja danes. V tem strastnem ugotavljanju, kakšni bi morali biti, a kakšni pravzaprav smo, se kritično lotevamo vsega, o čemer menimo, da smo iz bližnje preteklosti prenesli v naš čas še nejasno, neupravičeno nepojasnjeno ali celo napačno prikazano. Tako je z nenavadno ostrino stopilo v ospredje že pravo pravcato gibanje, ki bi mu lahko rekli iskanje resnice, ne da bi si bili čisto na jasnem, kaj je pri tem pomembnejše: resnica kot resnica ali iskanje resnice, kar naj bi pomenilo svojevrstno preizkušanje zrelosti in demokratičnosti družbe. Rekli bi lahko: ker smo razočarani nad cilji, ki se ne uresničujejo, iščemo resnico, ki so jo neustrezni ali zlagani cilji doslej zastirali. In to iskanje resnice ni toliko vprašanje kronike, zgodovine ali interdisciplinarne raziskave stroke, temveč predvsem in zmerom bolj razprava in polemika o morali družbe, pravzaprav o njeni politični mo-

rali, saj je ves čas v ospredju tudi naš današnji odnos do celotne preteklosti ali vsaj tistega njenega dela, ki se je dogajal pred našimi očmi in po naši volji ali po volji nekaterih proti volji drugih. Tako se je sodobna slovenska literatura znašla v vrtincu političnih strasti in je, po svojem odmevu v javnosti in vsaj določenem vplivu nanjo, tudi sama postala politika. Vsaj v nekaterih svojih segmentih.

Tako smo v zadnjem času doživeli nepričakovano politizacijo literature, ki je vse bolj in bolj radikalna. In to domala v vseh zvrsteh, zlasti v tistih, ki se takšnemu angažmaju najbolj prilegajo: v memoarski literaturi, v prozi in dramatik. Vse pogosteje se s to temo ali temami ukvarja tudi vseh vrst esejistika, filozofska, literarna, zgodovinska, ekonomska in najbrž še katera. Vendar literarna najbolj.

Samo po sebi bi to seveda ne bilo nič posebnega, slovenska posebnost, vsaj tako se zdi, je poseben pristop piscev do te snovi in še bolj poseben odnos javnosti do te vrste pisanja: pisci se *zavestno* odpravljajo iskat predvsem resnico, največkrat *drugačno* od doslej znane, zato je tudi sprejem v javnosti, celo pri kritiki, namenjen bolj temu iskanju resnice kot pa sami umetniški podobi iskanja. Ta pojav je slovenski kritik in teoretik mlajšega rodu Janez Strehovec opredelil kot zamenjavo socialne funkcije med literaturo in družboslovnimi vedami: ker niso ne filozofija ne zgodovina ne sociologija ne druge družbene vede znale razložiti dejanskosti naše bližnje preteklosti, ki je navzoča tudi v našem času, se je tega posla lotila literatura, ki si prizadeva biti vse bolj dokumentarna, pa čeprav na škodo svoje umetniške vrednosti, vendar ob zelo veliki naklonjenosti bralskega občinstva.

In v čem je pri tem ta slovenski paradoks ali, kot smo na začetku zapisali, ta slovenski atavizem, ki mu sodobna literatura ne more ubežati in bi morda niti ne bilo prav, če bi to poskušala? Po odmevu sodeč je očitno prav takšna, kakršna je, potrebna in zaželena. Vendar, kljub vsemu temu, določen novum v razvoju povojne slovenske literature. Da ne bi ta trditev obvisela v zraku, se je treba vsaj ilustrativno dotakniti nekaterih preobratov in lomov te literature v povojnem obdobju.

Slovenska literatura, kot tudi vse druge v Jugoslaviji, je v prvih povojnih letih izkazovala čisto posebno angažiranost kot enega svojih postulatov, vendar so ji ta postulat, kot danes ocenjujemo, nasvetovali od zunaj; kjer je naleteval na odpor ali mlačnost, se je uveljavljal kot ideološka prisila, čeprav je treba — prav resnici na ljubo — povedati, da je vendarle rastel tudi, če ne celo predvsem iz iskrenega, čeprav — danes gledano — zagotovo nainnega prepričanja, da je ne samo v našem domu, ampak domala po vsem svetu nastopil svojo zmagovito pot novi Človek Gorkega in je bilo zato iskanje neke globlje uglašenosti s to dozdevno zgodovinsko novino nekaj povsem razumljivega. Značilnost tega angažmaja je bila, kot vsi vemo, pritrjevanje resnici, ki je prihajala od zunaj in bila presejana skozi najvišji ideološki vrh, v literaturo je stopala že dokončno opredeljena, zato ji je ta lahko le posojala svojo formo. Morda se je prav zaradi tega to angažiranje tako hitro izpraznilo in zapustilo za sabo precej grenak priokus in tako malo spomina vrednih del. Izkušnja, ki nam jo je to obdobje prineslo, se nam danes ne zdi manj izrazita od takratnega razočaranja: ko smo se v naslednjih letih vrnili, če naj se tako izrazim, k »lirskemu subjektu«, k intimni izpovedi, k pravici do individualne in vsakokrat znova odkrite resnice, se nam zdaj zdi od vseh najbolj tuja misel, da bi se še kdaj pustili ujeti v

mrežo od zunaj nasvetovanega družbenega angažmaja. Še dlje od te misli se je odmaknilo naslednje obdobje, ko je pod slovenskim kulturnim nebom tako na široko odmevala brezobvezna pesniška igra, porojena najbrž iz prepričanja, da je tudi literatura pri majhnem narodu, kot smo Slovenci, prvič, zanesljivo in dokončno osvobojena sleherne vezi z družbo in časom. Vezi, ki bi bila dolžnost ali nuja. Čeprav ni bila vsa literatura v tem znamenju, morda niti ne njen najboljši del, je vendarle res, da kamorkoli že je bilo mogoče slutiti njen nadaljnji razvoj, je nihče ni več slutil pod zastavo družbenega angažmaja, pa čeprav z nasprotnim predznakom: torej ne več kot pritrjevanje družbenim ciljem in razlago poti do njih, temveč kot izziv slabi vesti družbe prav na račun prehojene poti in opravljenega dela na tej poti.

Malodane usojeni, ponavljajoči se atavizem bi torej bil v naslednjem: slovenska literatura ni mogla v preteklosti, kot ne more zdaj, do kraja pretrgati svoje popkovine z družbo, nikakor se ne more zares uveljaviti sama po sebi, literatura kot literatura (čeprav zlasti pri poeziji to tezo, ki jo hočejo povzdigniti v poetiko, nekateri še zmerom in vztrajno zagovarjajo), kadar se odloči za popoln izstop iz družbe, ostaja v domala vseh legah premalo pomembna, skoraj samo še zasebna zadeva, kvečjemu stvar skupine določenega dela ustvarjalcev in zelo ozkega kroga privržencev. Celó za obdobje izpred dvajsetih let, pa malo prej in malo pozneje, je mogoče trditi, da je bila popolna odpoved vsemu, kar je navdihovalo ali hromilo družbo, vsaj toliko kot »literatura kot literatura« tudi gesta, že kar kulturno politična gesta ignoriranja družbe, ki naj ne bi bila vredna naklonjenosti umetniške besede. Torej, per negationem, vendarle stik z družbo, posredna kritika njene sivine, izraz nezaupanja do njenih pobud. Literatura zadnjega desetletja, ki jo morda prvič z vso upravičenostjo imenujemo politična, razkriva svoj tipično slovenski atavizem predvsem s svojim že omenjenim strastnim iskanjem in razkrivanjem resnice o stvareh, za katere meni, da so temeljnega pomena za našo nacionalno in družbeno podobo. Pri tem se nehoté postavlja primerjava med sedanjo in prvo povojno angažiranostjo slovenske literature: takrat, v naši različici sočrealizma, literatura ni zaznala, niti si ni prizadevala odkriti kakršnekoli razpoke med družbo in oblastjo, danes pa, nasprotno, si prizadeva razkriti prav to razliko, oblast ni več sinonim za družbo, vse bolj pa je prikazana kot tisti njen sloj, ki je odgovoren tako rekoč za vsa njena pota. In ker literaturo zanimajo predvsem zapleti, deviacije in zgrešene poti, so prav oblastvene strukture z vso svojo ideologijo in prakso izpostavljene najbolj koncentričnemu fokusu pisateljeve kritične leče. In slovenski atavizem je tudi v tem: niti zdaj, ko dobivajo nekatere »resnice« tudi svojo drugo podobo, ali celo več podob, še ni videti znamenj, da bi *prav to* utegnila biti najgloblja resnica: *resnica z več obrazy*, kajti tako ena kot druga stran, tista, ki odkriva novo, kot tista, ki brani staro, terjata pravico za eno samo, absolutno, vse druge zanikujočo resnico. Zato tolikšna ostrina polemik, napadov in etiketiranja. Odveč je pri tem pojasnjevati, da ne gre toliko za materialno resnico, ki je bolj ali manj že znana, kot za moralni obraz njene predstavitve in našega odnosa do nje. Tako postaja iskanje resnice tehtanje morale. Tudi to je slovenski atavizem, tako v politiki kot v kulturi.

Vzroki za takó nenadno in takó silovito politizacijo literature, ki se je pred tem z nemalo težavami in nesrečami komaj rešila politične sence

nađ sabo, gre prav gotovo iskati v globoki družbeni krizi, ki je zajela našo deželę in ji ni še videti konca, v krizi, ko politična misel, v celoti vprežena v vsakodnevni pragmatizem, ni zmožna odgovarjati na nova in nova moralna vprašanja o dosedanji in prihodnji poti družbe, naroda in države. Še manj pa je pripravljena na morebitno prevrednotenje vrednot, ki jih nova ali drugačna moralna ocena ponuja, politična izkušnja je namreč naklonjena misli, da so prav vrednote v stari in lahko razpoznavni, enobarvni ali kvečjemu črno-beli podobi temeljnega pomena za kohezivnost družbe in sistema, za moralno trdnost kolektivne zavesti.

Teme, zaradi katerih se je literatura vnovič vrnila v politiko, so kajpada vroče teme, tako rekoč še včerajšnji tabuji. In ne samo zato, ker so bile nezaželene ali celo prepovedane, temveč tudi zato, ker jih še nismo znali ustrezno ugledati v času in v našem prostoru. Ko na primer razpravljamo o našem narodnoosvobodilnem boju in revoluciji, ni nobene dileme v oceni samega dejanja, ki je bilo in ostaja ponos vseh, ki so ga sprožili, v njem sodelovali in ga pripeljali do častnega konca. Toda revolucija je vendarle tudi spopad razredov, ko teče kri v potokih, je žeja po njej le še toliko večja, neprimerljiva s tisto »v mirnodobskem razrednem sovraštvu«, zato nekateri slovenski pisatelji, zlasti esejisti, zastavljajo vprašanje, ali je bilo ob koncu vojne naše ravnanje s premaganim sovražnikom iz vrst lastnega naroda, z domobranci, ki so bili objektivno izdajalci naroda in ne le nasprotniki revolucije, zgodovinsko upravičeno in etično neoporečno? Druga taka vroča tema je tako imenovani dahauski proces, na katerem so bili obsojeni, tudi na najhujše kazni, sami komunisti, stari revolucionarji. Zaradi sodne zmote, maščevanja, ideološkega obračuna? Je »uradna« resnica res vsa resnica? In Goli otok — splošna jugoslovanska tema: spet obsojeni komunisti, ravnanje z njimi med prestajanjem kazni, čeprav nihče ne zanika, da so bili mnogi, kot privrženci informbiroja, resnična, neredki pa vsaj potencialna nevarnost za trdnost in obstoj nove družbe? Površen opazovalec naših razmer in slab poznavalec naših nravi bi bil najbrž začuden, da se polemika o vseh teh temah prepleta, da skoraj ni razlike, ko gre za naš historični odnos do njih, med domobranci ali »dahavci« ali informbirojevci, to odkrivanje nove resnice, ki gotovo ni enako po nagibu, si ne prihaja navzkriž v moralni oceni do žrtev ene in druge barve, kajti oboje (ali vse troje) vodi in družji prav ta sla po iskanju resnice, ki pa na tej ravni absolutuma briše nekdane temeljne razlike, vso nekdanko inkompatibilnost v odnosu drug do drugega celo v območju smrti. Gre torej za zapleten problem: marsikateri pisatelj postavlja pod vprašaj človeško ravnanje, odnos do zgodovinsko sicer ustreznih ali vsaj razumljivih odločitev. In seveda še to: čemu skrivati nekaj, kar se je takrat zdelo pravično in nujno, pa čeprav bi se danes pokazalo kot napaka ali obžalovanja vredno dejanje.

Ta radikalna politizacija dela slovenske literature, ki jo spremlja in spodbuja rastoče zanimanje javnosti, bralstva in kritike, je najbrž pomembna z več vidikov: predvsem vrača tudi v široko javno presojo družbene in narodne zadeve, ki so bile najbrž predolgo domena ideologije in izvršnih struktur, so pa po svoji teži in pomenu že stvar zgodovine, torej obča zadeva; prepričanje, da ne gre zamolčevati tudi temnih strani revolucije in utrjevanja socialistične družbene ureditve, nas hrabri v občutku, da je tudi neprijetne stvari našega sedanjika treba sproti kritično preverjati, če nočemo, da se bomo (bodo) tudi v prihodnje ukvarjali predvsem s pre-

teklostjo, kar nujno vsaj v določeni meri demobilizira skupno voljo in ustvarjalno domišljijo naroda za manj pomembnejše stvari svojega časa in prihodnosti; navaja nas na spoznanje, da angelskih družb in politik ni, zato lahko pomeni takšno iskanje resnice posameznika v skupni resnici časa in naroda, družbe, tudi določeno obvezo, najbrž že kar odgovornost, globljo človeško odgovornost, ko nenadoma neha biti stvar morale sleherni tema, če se pokaže, da je nova resnica samo parabola za nezaupnico vsemu, kar se je v preteklosti dogajalo in ima svojo kontinuiteto v našem času; radikalna politizacija literature nujno terja večjo občutljivost izvršne politike tudi v vseh tistih odločitvah sedanjega časa, ki bi se lahko že jutri pokazale kot zgodovinsko, nacionalno in družbeno odločilne, vprašanje vzgoje in izobraževanja, mesto in vloga znanosti, ekološke dileme, odnos do kulture z vidika odgovornosti do prihodnosti, spoštovanje dela, ki naj postane (kdaj bi že moralo!) dostojanstvo človeka, ne pa njegovo ponižanje (kadar mu ne omogoča dostojnega življenja, itd. itd.), vsekakor pa politika že zdaj stopa v dialog s kritičnimi in nezadovoljnimi pisatelji, tehta, sprejema in zavrača njihove resnice, in to vse bolj na ravni individualiziranega dialoga, ne da bi se zatekala k možnosti, ki jo politika zmerom ima, ideološke in administrativne prisile. Gre za pomembno novost kljub vsem težavam in zatikljam, ki jo spremljajo, za novost, ki priča tudi o pozitivni preobrazbi družbe in oblasti, o dejanskem in ne le verbalnem zaupanju v javnost, ki si je ob dostopnih dokumentih in argumentih sposobna ustvariti svoje mnenje, se opreti na lastno presojo o vseh zadevah skupnega interesa. Še posebej o resnicah z več obrazi.

Strpen pogled na to literaturo in dialoški odnos do nje bosta tudi pripomogla, da jo bosta kritika in bralec spet lahko vrnila v njene naravne okvire in bo znotraj njih spet mogoče kritično obravnavati tudi njeno morebitno politično in ideološko tendenčnost, česar danes ne počnemo, ker so vse simpatije in vsa pozornost (zainteresirane) javnosti usmerjene v politično sporočilnost te literature, v njeno moralno kritiko v območju zgodovine. Ta trenutek si komaj moremo zamisliti globljo, umetniško kritičnost do te literature, saj tvegaš, da te bo ta ali oni oblatil kot zagovornika tabujev in udinjanca režimu. In ne nazadnje: z moralno ogorčenostjo nabita izzivalnost te literature sili izvršno politiko in njeno ideologijo, da izoblikujeta in začneta čimprej uporabljati diferenciran jezik za posamezna področja in stroke, ne le za literaturo. V nobenem primeru pa niso več ne uporabni ne učinkoviti posplošeni stari obrazci, ki naj bi veljali za vse in za zmerom. To najbolje potrjuje kulturna in politična usoda zdaj že razvpitega hrvaškega partijskega dokumenta, ki je s presenetljivo površnostjo uporabil stare ideološke kritične obrazce za današnja literarna dela, v današnjih jugoslovanskih razmerah. V mislih imam dokument, znan pod parodičnim naslovom »Cvetje zla«, ki je skušal politično oceniti tako imenovana »politično nesprejemljiva« umetniška dela pri nas.

Radikalna politizacija (ali politična radikalizacija) literature omogoča, posredno, tudi večjo socializacijo pisatelja: literarno delo posebej v tej zvrsti postaja spet tudi družbeno pomembno dejanje, pisateljeva subjektivna resnica pa vse pogosteje obča in objektivna. Vrnitev literature v optiko širšega interesa in potrebe po njej širi tudi duhovne temelje družbe. Vzpostavlja se pravzaprav stanje, ki je bilo od nekdaj značilno za slovensko literaturo in sta ga le začasno, čeprav je takrat kazalo, da za zmerom,

zamajala hkratnost družbene ideologije brezvsebinske potrošnje in ideologije enega izmed številnih valov avantgarde, literatura kot igra, kot radost besede, kot lingvistična enigmatika. Brez kakršnekoli sporočilnosti, brez kakršnekoli publike. In kakor je ta atavizem, da pri Slovencih ni politike brez kulture in ne kulture brez politike, posebna oblika slovenske travme, je vendarle res, da se nobena dejavnost v majhnem narodu ne more, tudi ko je to njen program, čisto zapreti vase, se izogniti temam, ki sicer niso »njene«, a vendarle tudi zanjo pomembne. Primer južnoameriške literature, kjer sta družbena in politična problematika v ospredju, je spodbuden: zavezanost po notranji nuji relevantni socialni temi ne gre v škodo pisateljeve svobode ustvarjanja, prej narobe: pogloblja jo in osmišlja. Slovenci pa smo v trenutku svojega najbolj sproščenega odpiranja v Evropo pomislili, in to občutili kot travmo, da je to davek, ki ga morajo plačevati samo majhni narodi, hlapčevanje, čeprav iz občutka moralne odgovornosti, neprijazni usodi naroda v tem srednjeevropskem prostoru, v stičišču treh civilizacij, na terenu vsakršne ogroženosti.

In na koncu, čeprav samo po naključju na koncu tega razmišljanja, še misel, ki ne samo da sodi v ta kontekst, temveč je celo najtesneje povezana s politizacijo literature, še posebej ta trenutek na Slovenskem, morda v nekoliko manjšem obsegu in z nekoliko drugačnimi poudarki tudi drugod po Jugoslaviji. Gre za še zmerom trajajočo pravdo o celoviti podobi naše revolucije.

Ker nismo nikoli bili, v Marxovem smislu, zgodovinski narod, ki bi odločilneje posegal v usodo drugih narodov in družb vsaj v svoji neposredni sosesčini, smo še posebej ponosni in prav ljubosumni na svojo revolucijo in narodnoosvobodilni boj, ko je šlo skrajno zares in dokončno za našo usodo in celo za naše golo preživetje. Zgodnji in množični upor, ko v drugih okupiranih deželah o čem podobnem niti sanjali niso, izjemno veliko žrtev, strateško zvečine uspešno vodeni boji, kljub bojem izredno razvejana notranja dejavnost z lastnim tiskom, gledališčem, sodstvom, znanstvenimi inštituti, šolami in podobno, zmagoviti konec vojne in revolucije, uglašen z zmago orožja vseh zavezniških sil, vse te resnice nekega čisto konkretnega časa in razmer so to dejanje in nas v njem povzdignile v svetinjo, ki da *mora* biti samo zgled vsem in vsakomur. Tudi našim zanamcem ne manj kot zdaj nam. V tej vnemi čaščenja samih sebe v času, ki je neponovljiv, smo prezrli, da sta narodnoosvobodilni boj in revolucija vendarle bila ves čas zelo zemeljska in človeška, torej z vsemi značilnostmi, ki pripadajo človeškemu in zemeljskemu. Zato tolikšna nelagodnost ob Dedijerovem in drugih dnevnikih in memoarih, materialih za zgodovino. In ta zgodovina, z vnašanjem vanjo novih in majhnih resnic v veliko resnico časa, ne zmore več ostati samo svetniška in mučeniška glorijska, ampak se je oprijemlje zmerom več zemeljskega in človeškega. Včasih tudi kaj temnega, neprijetnega, porojenega iz človeške slabosti, maščevalnosti in zaslepljenosti — čeprav z mislijo v svetost stvari. Literatura, ki se je zažrla predvsem v to (doslej zanemarjeno) temno plat človeka v revoluciji in v prvem obdobju po njej, nujno in vnovič sprošča v nas premislek o vsem, kar se je že zgodilo, premislek, ki nas sili, da ostanemo v prihodnje ponosni ob veličini človeškega v nas, ne da bi hkrati čutili potrebo povzdigovati to človeško veličino v svetost. Marsikatera teh majhnih resnic bo poskušala biti edina resnica, nova podoba revolucije, takšna je pač narava stvari: vse teži k absolut-

nemu, tudi majhne in najmanjše resnice. Vendar je to prav toliko potrebno kot neizbežno, tudi v šolskih klopeh bi bilo treba odpraviti vse bolj prazno abstrakcijo o velikem času in jo zamenjati s pričevanjem o človeku, velikem in poniglavem, dobrem in slabem, v tem času, ki ostaja tudi v moralnem smislu naša najbolj častno izpolnjena človeška in zgodovinska preizkušnja.

Bi morali počakati na dokončno besedo zgodovinopisja? Literatura je bila zmerom pred njim. Naravno je, da je pred njim tudi tokrat in v tem primeru.

(O tej temi je avtor razpravljal na simpoziju, ki sta ga o poteh povojne literature v Sloveniji, Hrvaški in Furlaniji-Juljski krajini organizirali reška revija La Battana in tržaška Università popolare v Trstu 9—10. novembra letos.)

Tone
Partljič

Monologi trezne igralke

1.

Veronika leži na tleh v poltemi . . . Pozno ponoči. Kozarci ležijo in steklenice. Cigarete. Veronika se trese. Se boji. Blede. Nekaj išče z rokami, nečesa se otepa. A ničesar ni. Razen nje in steklenice. Ne, ne . . . Vrag gleda skozi okno. Tam! Počasi se dvigne, misli, da ga ne vidim; se dviga, najprej glava, saj to je naš vratar Franček, saj sem vedela, da ima zvezo z njim . . . Hudič v gledališki vratarnici . . . Rogove . . . dolg

jezik . . . Kar smej se! Pa je res cel Franček. Daj, Franček, ne seri, bom vsem povedala . . . Ne, še eden . . . Luč, luč, kje je luč . . .

Veronika se plazi po tleh do prevrnjene svetilke. Jo postavi pokonci. Franček — vrag — je izginil.

Tako. Izginil je . . . Franček . . . Kaka krava sem. Saj to je delirium tremens. Konec je z mano. Zjutraj pokličem Anjo. Naj me spravi v bolnico . . . Ne, kaj bodo rekli? Kako bojo srečni! »Saj sem rekla, da pije!« »Pri ženskah človek teže opazi, te so skrite alkoholičarke!« »Pijanka, sem jo videla, da se je poscala!« Kaj bosta rekla ata in mama? Direktor! Kolegice, kako bojo uživale . . . »Zdaj pa ne bo mogla zaprositi za alternacijo,« se